

PERMANENTE VORMING

Hoofdstuk 13

Wim Herremans

Een van de nieuwe horizontale doelstellingen van het Europese werkgelegenheidsbeleid is de ontwikkeling van een coherente strategie voor levenslang leren, waarbij de verbetering van de inzetbaarheid en de participatie aan de kennismaatschappij centraal staan. Het initieel onderwijs vormt hierbij de noodzakelijke eerste stap. Vervolgens dienen volwassen inwoners de kans te krijgen om zich continu verder te bekwamen via bijkomende opleiding of 'permanente vorming' (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2001).

Om de deelname aan permanente vorming te meten, kunnen we gebruik maken van de Enquête Arbeidskrachten (EAK). Hieruit kunnen we afleiden hoeveel inwoners er gemiddeld deelnemen aan een opleiding tijdens een referentieperiode van 4 weken.¹ In 2000 volgt net geen 7% van alle Vlaamse inwoners tussen 25 en 64 jaar een opleiding, dit is een lichte stijging ten opzichte van het voorgaande jaar (+0,3 procentpunten). In Europees perspectief plaatst Vlaanderen zich hiermee ergens tussen Euro-15 (8,3%) en Euro-3 (5,3%). Vooral bij de niet-beroepsactieven en de 25- tot 29-jarigen scoort Vlaanderen, Europees bekeken, vrij zwak met betrekking tot de opleidingsdeelname.

1 *Opleiding in Vlaanderen*

Tijdens een gemiddelde maand in het jaar 2000 volgen zo'n 632 000 Vlamingen tussen 15 en 64 jaar een opleiding of 16% van de ruim 3 900 000 Vlamingen op beroepsactieve leeftijd. Deze groep van inwoners bestaat enerzijds uit *studenten* en anderzijds uit *andere inwoners* die deelnemen aan een opleiding.

De studenten bevolken het initiële onderwijs en zijn met 386 000 het sterkst vertegenwoordigd. Zij situeren zich bijna uitsluitend in de jongste leeftijdsklasse (15-24 jaar). Onder de Vlaamse jongeren tellen we dan ook 52% studenten die effectief een opleiding gevolgd heb-

¹ Er wordt gevraagd of er tijdens de referentiemaand onderwijs of een opleiding gevolgd werd.

ben tijdens de referentieperiode.² Uiteraard stopt niet elke Vlaming op zijn 24e met studeren, zodat we ook bij de bevolking tussen 25 en 64 jaar nog iets meer dan 10 000 studenten tellen, of 0,3% van alle inwoners tussen 25 en 64 jaar.

Tabel 13.1

Inwoners tussen 15 en 64 jaar al dan niet in opleiding (Vlaams Gewest; 2000, referentieperiode van 4 weken)

	15-24 jaar		25-64 jaar		Totaal	
	(n)	(%)	(n)	(%)	(n)	(%)
Totale bevolking	716 100	100	3 217 600	100	3 933 700	100
Personen <u>wel</u> in opleiding tijdens de referentieperiode	409 300	57,2	222 500	6,9	631 800	16,1
<i>Studenten</i>	375 300	52,4	10 500	0,3	385 900	9,8
<i>Anderen</i>	33 900	4,7	212 000	6,6	246 000	6,3
Personen <u>niet</u> in opleiding tijdens de referentieperiode	306 800	42,8	2 995 100	93,1	3 301 900	83,9

Bron: NIS EAK (Bewerking Steunpunt WAV)

Naast de studenten zijn er nog 246 000 andere inwoners die gedurende de referentieperiode deelnemen aan een opleiding. Deze groep bestaat vooral uit inwoners die een beroepsgerichte opleiding volgen of een opleiding uit persoonlijke interesse (zie verder). Bij de 25-plussers loopt het aantal betrokkenen op tot 212 000, of 6,6% van alle inwoners tussen 25 en 64 jaar. Daarnaast zijn er ook nog zo'n 34 000 jongeren die zichzelf niet als student classificeren, maar toch een opleiding gevolgd hebben (4,7% van alle inwoners tussen 15 en 24 jaar).

2 25-plussers in opleiding

In de lijn van de Europese werkgelegenheidsrichtsnoeren bakenen we in het vervolg de doelgroep voor deelname aan permanente vorming af tot de *inwoners tussen 25 en 64 jaar*. Anno 2000 volgt net geen 7% van alle Vlaamse inwoners tussen 25 en 64 jaar een opleiding tijdens de referentieperiode. Tegenover 1999 tekenen we een lichte stijging op met 0,3 procentpunten (ppn.).

2 Daarnaast zijn er ook jongeren die zichzelf als student classificeren in EAK, maar die geen opleiding gevolgd hebben tijdens de referentieperiode van 4 weken. Het gaat hier allicht om studenten die tijdens de vakantieperiode bevroegd werden. In deze periode hebben zij geen onderwijs gevolgd, maar kunnen zij zichzelf toch als student beschouwen.

Tabel 13.2

Opleidingsparticipatie van de bevolking tussen 25 en 64 jaar naar persoonskenmerken (Vlaams Gewest; 1999-2000, referentieperiode van 4 weken)

	Totale bevolking 2000 (n) a	Personen in opleiding 2000 (n) b	Deelnamekans	
			2000 (%) b/a	00/99 (ppn.)
Totaal (25-64 jaar)	3 217 600	222 500	6,9	+0,3
Geslacht				
Man	1 627 800	121 600	7,5	+0,4
Vrouw	1 589 800	100 900	6,3	+0,3
Leeftijd				
25-29 jaar	391 600	47 400	12,1	-0,4
30-39 jaar	925 500	80 600	8,7	+0,3
40-49 jaar	872 800	61 900	7,1	+0,5
50-64 jaar	1 027 700	32 700	3,2	+0,7
Onderwijsniveau				
Laaggeschoold	1 300 700	33 000	2,5	+0,2
Middengeschoold	1 061 200	75 000	7,1	+0,1
Hooggeschoold	855 700	114 600	13,4	+0,2
Arbeidsmarktstatuut (ILO)				
Beroepsbevolking	2 356 000	196 500	8,3	+0,3
<i>Werkenden</i>	2 273 400	188 900	8,3	+0,3
<i>Werkzoekenden</i>	82 600	7 600	9,2	+0,8
Niet-beroepsactieven	861 700	26 000	3,0	+0,3

Bron: NIS EAK (Bewerking Steunpunt WAV)

Mannen nemen iets meer deel aan opleidingen dan vrouwen. Dit volgt uit het feit dat het aandeel niet-beroepsactieven bij de vrouwen veel hoger ligt dan bij de mannen.³ Het is net deze groep van inwoners die zeer weinig deelneemt aan opleidingen in Vlaanderen (zie verder). Vrouwen die zich wel aanbieden op de arbeidsmarkt volgen daarentegen even vaak een opleiding als beroepsactieve mannen. Tussen 1999 en 2000 is de toename van het aandeel opgeleide mannen en vrouwen nagenoeg identiek (+0,4 ppn. bij de mannen en +0,3 ppn. bij de vrouwen).

De opleidingsparticipatie blijkt vooral naar leeftijd, onderwijsniveau en arbeidsmarktstatuut onevenwichtig verdeeld te zijn. Naar leeftijd valt het ten eerste op dat de 25- tot 29-jarigen relatief vaak deelnemen aan een opleiding (12,1%). Gedeeltelijk kan dit verklaard worden doordat er zich in deze leeftijdsgroep nog enkele studenten bevinden. Toch blijkt dit niet de enige reden voor de hoge deelnamekans. Zelfs indien we geen rekening houden met deze

3 Van alle vrouwen tussen 25 en 64 jaar is 37% niet-beroepsactief, tegenover 17% bij de mannen.

studenten volgt nog 10% van de 25- tot 29-jarigen een opleiding. Dit volgt allicht uit het feit dat we hier enerzijds te maken hebben met heel wat inwoners die hun intrede doen op de arbeidsmarkt en anderzijds met een vrij mobiele leeftijdsgroep, aangezien werknemers vooral aan het begin van hun loopbaan vaak van werkgever veranderen (Steunpunt WAV-SSA, 2000, p. 157). Zowel arbeidsmarktintrede als baanmobiliteit functioneren als opleidingsdrivers doordat elke nieuwe arbeidsmarktsituatie een behoefte aan opleiding en vorming kan creëren. Het opleidingsgebeuren in bedrijven concentreert zich zelfs zeer sterk op deze instroom- en vervangingsproblemen (Sels e.a., 2000, p. 10). Vervolgens zien we dat met het ouder worden de deelnamekans aan opleidingen geleidelijk afneemt. Terwijl de dertigers en de veertigers gemiddeld (of iets meer) participeren aan opleidingen, doet er zich een duidelijke breuk voor vanaf 50 jaar waar de deelnamekans terugzakt tot 3,2%. Dit leeftijdsgebonden patroon hangt nauw samen met de stijging van het aandeel niet-beroepsactieven – die minder opgeleid worden dan gemiddeld – parallel aan de leeftijd. Daarnaast stellen we echter evenzeer vast dat ook *werknemers* minder opleidingen volgen naarmate de leeftijd toeneemt (Steunpunt WAV-SSA, 2000, p. 107). De evolutie tussen 1999 en 2000 vertoont wel een opvallende tendens naar convergentie van de opleidingsparticipatie van de verschillende leeftijdsklassen. De toename van het aandeel opgeleide inwoners is immers zeer sterk bij de 50-plussers (+0,7 ppn.), om dan geleidelijk te verzwakken in de jongere leeftijdscategorieën.

Het behaalde onderwijsniveau blijkt het meest discriminerende kenmerk te zijn met betrekking tot de opleidingsparticipatie. Van alle inwoners met maximaal een diploma van het lager secundair onderwijs neemt slechts 2,5% deel aan een opleiding. De kloof met de middengeschoolden (7,1%) en vooral met de hogeschoolden (13,4%) is zeer groot. Inwoners met een langere schoolse carrière hebben beduidend meer kans om ook nadien nog bijgeschoold te worden, ongeacht hun statuut of leeftijd. Dit Mattheuseffect wijst op het belang van het initiële onderwijs voor de ontwikkeling van een algemene leerattitude als noodzakelijke eerste stap in een proces van levenslang leren. Een van de grootste belemmeringen voor het bijscholen van volwassenen ligt immers in de negatieve ervaringen met het schoolse opleidingssysteem (Baert e.a., 2001, p. 151-153). De opleidingskloof tussen laag- en hogeschoolden verkleint voorlopig nauwelijks: ongeacht het onderwijsniveau evolueert de opleidingsparticipatie in dezelfde mate tussen 1999 en 2000 (+0,2 ppn.).

Naast leeftijd en onderwijsniveau is ten slotte ook het arbeidsmarktstatuut van de inwoners een belangrijke determinant voor de deelname aan opleidingen. De beroepsbevolking participeert relatief vaak: 8,3% van alle werkenden tussen 25 en 64 jaar volgt een opleiding tijdens de referentieperiode en van de werkzoekenden zelfs 9,2%. Bij de niet-beroepsactieven tellen we daarentegen slechts 3% inwoners in opleiding. Hieruit blijkt dat arbeidsmarktpar-

ticipatie en opleidingsparticipatie vaak hand in hand gaan, wat strookt met het idee van een verbetering van de inzetbaarheid door middel van permanente vorming. Het merendeel van de gevolgde opleidingen heeft dan ook een beroepsgericht karakter (zie verder). Het bevorderen van de deelname aan de kennismaatschappij vereist echter een ruimere benadering, waarbij ook de opleidingsparticipatie van niet-beroepsactieve inwoners gestimuleerd kan worden. De niet-beroepsactieven slagen er alsnog niet in om hun achterstand te dichten. In de periode 1999-2000 neemt immers vooral de opleidingsparticipatie van de werkzoekenden sterk toe (+0,8 ppn.). Bij de niet-beroepsactieven daarentegen is de toename eerder gemiddeld (+0,3 ppn.).

3 *Kenmerken van de opleiding*

Permanente vorming is in de eerste plaats een middel ter verbetering van de inzetbaarheid op de arbeidsmarkt. Bijna 163 000 Vlamingen tussen 25 en 64 jaar volgen een beroepsgerichte opleiding tijdens de referentieperiode. Permanente *beroepsvorming* is dan ook voor 73% de belangrijkste doelstelling. De achterliggende motivatie kan gaan van het aanleren van nieuwe technologieën tot het behalen van een bevordering of de reïntegratie in het beroepsleven na langdurige afwezigheid. Terwijl nog 19% van de betrokkenen een opleiding volgt uit *persoonlijke interesse*, neemt 8% deel aan een *basisvorming*.⁴ Tussen 1999 en 2000 neemt het aantal inwoners dat een beroepsvorming volgt geleidelijk aan toe (+5,2%). We zien echter vooral de persoonlijke vorming stijgen in populariteit (+13,2%), en dit ten nadele van de basisvorming (-9,4%).

Om zich bij te scholen grijpen Vlamingen vooral naar *opleidingscentra*: 40% van alle opgeleide inwoners neemt immers deel aan een opleiding in een gespecialiseerd centrum voor permanente vorming. Ook het *formele onderwijsstelsel* speelt hier een belangrijke rol (29,9%). Gedeeltelijk worden de onderwijsinstellingen bevolkt door studenten van 25 jaar en ouder. Daarnaast krijgt het formeel onderwijs ook bij heel wat werkende dertigers en veertigers de voorkeur als opleidingsverstrekker, zowel voor een beroeps- als een persoonlijke vorming.

⁴ De scheidingslijn tussen een basisvorming en beroepsvorming is wel niet altijd duidelijk te maken. Zo kan bijvoorbeeld tweedekansonderwijs een basisvorming bieden, maar kan het tegelijkertijd gericht zijn op een betere integratie op de arbeidsmarkt.

Tabel 13.3

Opleidingsparticipatie van de bevolking tussen 25 en 64 jaar naar kenmerken van de opleiding (Vlaams Gewest; 1999-2000, referentieperiode van 4 weken)

	2000		00/99
	(n)	(%)	(%)
Totaal (25-64 jaar)	222 500	100	+5,2
Doel van de opleiding			
Basisvorming	17 500	7,9	-9,4
Beroepsvorming	162 900	73,2	+5,2
Persoonlijke vorming	42 100	18,9	+13,2
Soort opleiding			
Formeel onderwijs	66 600	29,9	+7,0
Werkplaats	45 800	20,6	+4,6
Combinatie werkervaring/opleiding	12 200	5,5	-26,2
Opleidingscentrum	88 900	40,0	+9,8
Afstandsleren en zelfstudie	9 100	4,1	+13,8

Bron: NIS EAK (Bewerking Steunpunt WAV)

Op de derde plaats volgt het *bedrijf* als mogelijke locatie voor het volgen van opleidingen (20,6%). Het betreft hier beroepsgerichte opleidingen die uitsluitend op de werkplaats doorgaan en dus logischerwijze (bijna) alleen door werknemers gevolgd worden. De werkplaats wordt in mindere mate ook aangewend om een *werkervaring op te doen, gecombineerd met een externe opleiding* (5,5%). Tot slot scholen Vlamingen zich ook bij door middel van *afstandsleren en zelfstudie*, zij het in zeer beperkte mate (4,1%). Met uitzondering van de sterke daling van het aantal personen dat een bedrijfsstage combineert met een externe opleiding (-26,2%), nemen alle andere opleidingsvormen toe tussen 1999 en 2000. Parallel aan de verspreiding van het internet stijgt het afstandsleren en de zelfstudie veruit het snelst (+13,8%). Toch versterken vooral de opleidingscentra hun positie, met een toename van bijna 8 000 inwoners die zich hier bijscholen (+9,8%).

4 Vlaanderen scoort gemiddeld

Van alle Vlamingen tussen 25 en 64 jaar volgt 6,9% een opleiding tijdens een gemiddelde referentieperiode van 4 weken in het jaar 2000. De Vlaamse inwoners plaatsen zich hiermee op het niveau van de inwoners van het Brussels Gewest (6,7%), maar een stuk boven de Walen (4,7%). In Europese context ligt de opleidingsparticipatie van de Vlamingen ergens tussen het Europees gemiddelde (8,3%) en het Euro-3-gemiddelde (5,3%). De opleidingsparticipatie in de verschillende Europese landen is dan ook zeer uiteenlopend. Enkel in de noordelijke rand van de Europese Unie loopt de opleidingsparticipatie op tot 15 à 20 procent van de inwoners (Denemarken, Verenigd Koninkrijk, Finland, Zweden en Nederland). Van de overige 8 Europese landen is België koploper met een deelnamekans van bijna 7%. Griekenland, Frankrijk en Portugal sluiten het rijtje af met een opleidingsparticipatie van minder dan 3 op 100 inwoners.

Tabel 13.4

Opleidingsparticipatie van de bevolking tussen 25 en 64 jaar naar persoonskenmerken (België, de gewesten, Euro-3 en Euro-15; 2000, referentieperiode van 4 weken)

	Vlaams Gewest (%)	Waals Gewest (%)	Brussels Gewest (%)	België (%)	Euro3 (%)	Euro15* (%)
Totaal (25-64 jaar)	6,9	4,7	6,7	6,2	5,3	8,3
Geslacht						
Man	7,5	5,0	7,2	6,7	5,6	7,8
Vrouw	6,3	4,3	6,2	5,7	5,1	8,7
Leeftijd						
25-29 jaar	12,1	9,1	12,8	11,2	15,7	18,2
30-39 jaar	8,7	6,0	8,2	7,8	6,6	9,7
40-49 jaar	7,1	4,3	5,7	6,1	3,9	7,3
50-64 jaar	3,2	2,0	2,5	2,7	1,7	4,0
Onderwijsniveau**						
Laaggeschoold	2,5	1,7	1,8	2,2	1,4	2,2
Middengeschoold	7,1	5,1	7,5	6,5	4,5	9,3
Hooggeschoold	13,4	9,4	11,2	11,9	7,0	15,4
Statuut (ILO)						
Beroepsbevolking	8,3	5,7	7,0	7,4	5,2	8,8
Werkenden	8,3	5,7	7,0	7,4	5,2	8,8
Werkzoekenden	9,2	5,4	6,5	6,9	5,4	8,4
Niet-beroepsactieven	3,0	2,3	6,0	3,1	5,9	6,8

* Exclusief Oostenrijk en Ierland

** Exclusief Nederland

Bron: NIS EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

Ongeacht geslacht, leeftijd, onderwijsniveau of statuut ligt de opleidingsparticipatie in Vlaanderen hoger dan in *Wallonië*, waar vooral de opleiding van werkzoekenden tussen 25 en 64 jaar zeer beperkt blijft (9,2% tegenover 5,4%). De Vlaamse participatiegraden zijn daarentegen zeer gelijklopend met die van het Brussels Gewest. Enkel naar het statuut van de inwoners zijn er opvallende verschillen. Terwijl in Vlaanderen de *werkzoekenden* relatief vaak deelnemen aan een opleiding in vergelijking met Brussel (9,2% tegenover 6,5%), loopt in Brussel vooral de opleidingsparticipatie van *niet-beroepsactieven* hoog op (6,0% tegenover 3,0% in Vlaanderen). Dit is een gevolg van het relatief hoge aandeel studenten in de Brusselse bevolking tussen 25 en 64 jaar,⁵ waardoor ook de opleidingsparticipatie van de 25- tot 29-jarigen iets hoger is in Brussel dan in Vlaanderen (12,8% tegenover 12,1%).

In een Europese dimensie doorstaat Vlaanderen enerzijds bijna systematisch de vergelijking met *Euro-3*, maar blijft het anderzijds geregeld achter op het Europese gemiddelde. Binnen *Euro-3* is Nederland een buitenbeetje met participatiegraden die een stuk boven het Vlaams gemiddelde liggen. Als gevolg van de lage scores van Duitsland en vooral Frankrijk volgen de Vlamingen toch meer opleiding dan gemiddeld in *Euro-3*. Deze rangschikking gaat echter niet op voor de niet-beroepsactieven en de 25- tot 29-jarigen: de opleidingsparticipatie is voor deze bevolkingsgroepen zelfs heel wat hoger in *Euro-3* dan in Vlaanderen, wat volgt uit de hoge deelname van deze groepen in Duitsland.

In *Euro-15* is de gemiddelde opleidingsparticipatie meestal hoger dan in Vlaanderen. Verdeeld naar geslacht gaat dit wel enkel op voor de vrouwen, wat volgt uit de hogere deelname van vrouwen dan mannen in die landen waar het meest opleiding gevolgd wordt: Denemarken, Verenigd Koninkrijk, Finland en Zweden. De hoge opleidingsparticipatie van vrouwen gaat in deze landen bovendien gepaard met een werkzaamheid van vrouwen die heel wat hoger ligt dan elders in Europa.⁶ Daarnaast blijken opnieuw vooral de niet-beroepsactieven en de jongste volwassenen (25-29 jaar) minder opleiding te volgen in Vlaanderen. Dit hangt samen met het relatief beperkte aandeel studenten bij de Vlaamse niet-beroepsactieve inwoners tussen 25 en 29 jaar.⁷

5 In Brussel is 5,4% van alle niet-beroepsactieve inwoners tussen 25 en 64 jaar student, tegenover 1,1% in Vlaanderen.

6 Werkzaamheidsgraad vrouwen: *Euro-15* (53,8%), Denemarken (72,1%), Finland (65,2%), Zweden (69,7%), Verenigd Koninkrijk (64,5%).

7 In *Euro-15* (exclusief Oostenrijk, Ierland, Duitsland, Spanje en Verenigd Koninkrijk) is 37,7% van alle niet-beroepsactieve inwoners tussen 25 en 29 jaar student, tegenover 20,5% in Vlaanderen.